

Westerse wetenschap voor Tibetaanse monniken

De huidige Dalai Lama is erg enthousiast over de westerse natuurwetenschap en wil dat Tibetaanse monniken die serieus bestuderen. Dat stuit op verzet bij meer conservatieve Tibetaanse geestelijken, die liever alle tijd zouden besteden aan het traditionele, klassieke boeddhistische lesprogramma. Westerse volgelingen compliceren soms onbedoeld de plannen van de Dalai Lama, doordat zij gehecht zijn aan hun romantische idee van het oude Tibet en van het klassieke boeddhisme. Rob Hogendoorn schetst de achtergrond van de ontwikkelingen en interviewt Achok Rinpoche, de hoge monnik die door de Dalai Lama is aangewezen als hoofd van het 'Wetenschap voor Monniken'-programma. Enkele westerse wetenschappers geven hun mening over de manoeuvre van de Dalai Lama.

Rob Hogendoorn

“**S**can van hersens monniken wijst op structurele, functionele verandering door meditatie” kopte *The Wall Street Journal* onlangs. De krant deed verslag van een vijfdaagse bijeenkomst in Dharamsala, een Tibetaanse enclave in een uitloper van de Indiase Himalaya. Samen met hun gastheer de Veertiende Dalai Lama verdiepte een uitgelezen publiek van westerse wetenschappers en Tibetaanse geestelijken zich in geavanceerde meetgegevens over de hersenen van mediterende monniken. Verwonderd zagen de geleerde Tibetanen hoe op een groot scherm een bewust opgewekte staat van mededogen aanschouwelijk werd gemaakt. De getoonde hersenscans gaven in kleur de spreiding van gammagolven over de hersenschors weer. Daaruit bleek dat de door mededogen geactiveerde hersengebieden van ervaren mediteerders een hogere neurale activiteit laten zien dan die van beginners. “Verandert mededogen dan misschien de werking van de hersenen zelf?”, opperde iemand.

Achterstand

Een opmerkelijke ontmoeting, maar niet uniek. Zo’n twintig jaar geleden zocht de Dalai Lama vanuit een persoonlijke belangstelling voor wetenschap en techniek toenadering tot westerse wetenschappers. Sindsdien verdiept hij zich, samen met een steeds wisselende groep deskundigen, in die wetenschapsgebieden waar een vruchtbare gedachtewisseling met het boeddhisme mogelijk lijkt. De zogeheten *Mind and Life*

dialogen over bijvoorbeeld geest en bewustzijn, kwantumfysica en kosmologie bleken zo productief dat de Dalai Lama in 2000 daarnaast de aanzet gaf tot *Wetenschap voor monniken*. Dit programma biedt een select aantal jonge Tibetaanse monniken de eerste kennismaking met hedendaagse wetenschappelijke inzichten. Zij onderbreken ieder jaar een maand lang hun traditionele kloosteropleiding om zich door westerse leraren te laten onderrichten in onderwerpen als erfelijkheid en evolutie, elementaire wis-, natuur- en scheikunde en moderne kosmologie.

Bij aanvang van *Wetenschap voor monniken* legde de Dalai Lama de geestelijkheid van de grote *gelug* kloosteruniversiteiten in India uit waarom hij zo’n belang hecht aan dit project. Hij stelde vast dat *gelugs* – de geestelijken die lid zijn van deze Tibetaanse orde – er tot op heden niet in slagen de meerwaarde te verwoorden van de boeddhistische filosofie en epistemologie tegenover de moderne wetenschap. De voornaamste reden voor deze “achterstand”, zo meende hij, is dat het de Tibetaanse geleerden aan de nodige kennis over wetenschap ontbreekt. Hij zei er niettemin van overtuigd te zijn dat zij, zodra het potentieel van het boeddhisme eenmaal in bredere kring bekend wordt, een cruciale rol te vervullen hebben in het overbrengen van het boeddhistische perspectief.

Bovendien zal het boeddhistische onderricht op nieuwe generaties Tibetanen begrijpelijker, overtuigender en praktischer overkomen wanneer de geestelijkheid erin slaagt boeddhistische en wetenschappelijke zienswijzen op elkaar te betrekken.

“Onze samenleving zal niet dezelfde blijven”, waarschuwt hij. “Niet alleen onder de bevolking in ballingschap, maar ook zodra wij de Tibetanen in Tibet weerzien, zullen veranderingen zichtbaar worden. Wetenschappelijke kennis zal dienstbaar zijn aan het behoud, het onderwijzen en het verbreiden van het boeddhisme onder nieuwe generaties Tibetanen. Daarom is het hoogst noodzakelijk dat wij hiermee een begin maken.”

De bestudering van de moderne wetenschap – die volgens de Dalai Lama als eigentijdse vorm van waarheidsvinding zeer veel gemeen heeft met het boeddhisme – zal naar zijn mening een diepgaand vertrouwen in de leer van de Boeddha teweegbrengen. Sterker, zijn uitlatingen wekken de indruk dat hij het als een religieuze plicht beschouwt dat deze monniken zich hierin verdiepen. Tijdens *Mind and Life VI*, gewijd aan de moderne fysica en kosmologie, vroeg een toehoorder aan de Dalai Lama waarom

hij zoveel waarde hecht aan wetenschappelijke antwoorden op kosmologische zijnsvragen. De historische Boeddha liet dergelijke vragen immers geheel buiten beschouwing omdat zij niet bijdroegen aan het wegnemen van lijden. Daarop antwoordde de Dalai Lama dat men het pad naar verlichting pas goed kan bepalen nadat men heeft vastgesteld wat de aard van de werkelijkheid is. Wat zijn de feiten? De moderne kosmologie maakt daarvan deel uit, meent de Dalai Lama.

De beste wetenschappelijke kennis dient dan ook in boeddhistische uiteenzettingen te worden verwerkt.

Betwist gezag

Hoewel de Dalai Lama als geestelijk en wereldlijk leider van het Tibetaanse volk in hoog aanzien staat, leert de geschie-

Welk boeddhisme?

Wim Drees

In mijn leven heb ik me tot nu toe vooral bezig gehouden met de interactie van christelijk geloof en natuurwetenschap. Atheïsten die christelijk geloof als achterhaald willen typeren, zien de geschiedenis als één lange serie veldslagen, met nederlaag na naderlaag voor kerk en geloof. Dit beeld moet op z'n minst worden bijgesteld. De incidenten waren géén botsingen tussen het geloof en de wetenschap, maar tussen gelovigen onderling. En tussen wetenschappers onderling. Telkens

weer gaat het over de vraag welke versie van het geloof als het eigenlijke geloof mag gelden, en soms ook over de vraag wat als wetenschap telt. Door zich op 'de wetenschap' te beroepen, proberen hervormers en orthodoxen hun gelijk te halen. Zou het voor boeddhisme anders zijn?

In een gesprek over 'geloof en wetenschap' worden vaak die aspecten van wetenschap én die citaten uit de religieuze traditie opgepikt die de spreker goed uitkomen. Zo schrijft de Dalai Lama: “alleen degenen die onbevooroordeeld en goed

op de hoogte zijn hebben belangstelling voor het boeddhisme”. Anderen, die minder harmonie zien, zijn niet goed op de hoogte! Zo kan je makkelijk gelijk krijgen. Zowel wetenschap als boeddhisme zijn echter zulke grote en complexe bouwwerken, of eerder nog steden met vele bouwwerken in verschillende stijlen, dat het onzinnig is om over de relatie van hét boeddhisme en dé moderne wetenschap te spreken.

Ik vind het 'Wetenschap voor Monniken' project uiterst boeiend en belangrijk. Ik denk dat in de natuurwetenschappen echte inzichten verworven zijn, en dat het daarom vroom zelfbedrog is om de ogen te sluiten voor die kennis. Als filosoof die geïnteresseerd is in de waarheid van ideeën, zie ik géén andere levensvatbare weg. Maar als wetenschapper die over godsdiensten nadenkt, heb ik ook grote vragen bij deze weg. 'Het boeddhisme' zal er niet ongeschonden uitkomen, maar er door veranderen. Modernisering is intellectueel nodig, moreel ook wenselijk (waarom zieken met minder dan de beste kennis afschepen?), maar maakt niet per se gelukkiger. Nieuwe kennis en een ander beeld van ons zelf en onze wereld kan onrust geven, onzeker maken, bestaande tradities en gemeenschappen verstoren. Met het 'Wetenschap voor Monniken' project zet de Dalai Lama een belangrijke stap op weg naar een ongewisse toekomst.

■ **Prof. dr. W.B. Drees** is hoogleraar Godsdienstwijsbegeerte, zedekunde en encyclopedie van de godgeleerdheid aan de Universiteit Leiden, waar hij onder meer doceert aan de opleiding Wereldgodsdiensten.

denis dat het gezag van de Dalai Lama's over de *gelug*-orde vaak betwist is. De autoriteiten van kloosteruniversiteiten als Sera, Drepung en Ganden hebben het instituut Dalai Lama van oudsher weliswaar met veel macht bekleed, maar hun gehoorzaamheid aan de tijdelijke drager van het ambt is niet onvoorwaardelijk. De Dertiende Dalai Lama bijvoorbeeld zag aan het begin van de vorige eeuw zijn hervormingsplannen gedwarsboemd door orthodoxe *gelugs*: uit wantrouwen tegen de als ondermijnd beschouwde "westerse invloeden" dwong de conservatieve geestelijkheid een nieuw opgerichte Engeltalige school waar wetenschappelijke kennis werd onderwezen, tegen de wens van de Dalai Lama in, tot tweemaal toe de deuren te sluiten.

Ook *Wetenschap voor monniken* is omstreden. Orthodoxe, veelal nog in het premoderne Tibet opgeleide *gelugs* stellen dat de wetenschap monniken zal afhouden van de vervulling van hun roeping, de uitgebreide studie en diepgaande overdenking van de boeddhistische leer. Vooruitstrevende, meest in ballingschap opgegroeide monniken daarentegen menen dat een modernisering van het onderwijsprogramma onontkoombaar is wil de traditie toekomstige generaties Tibetanen aan zich kunnen binden. Zij menen dat de geestelijkheid niet kan achterblijven bij de rest van de Tibetaanse bevolking in ballingschap, die dankzij moderne, seculiere opleidingen van jongs af met wetenschappelijke kennis vertrouwd raakt. Omdat het zowel voor- als tegenstanders aan deugdlijke kennis over wetenschap ontbreekt, dreigt deze richtingstrijd echter niet op grond van inhoudelijke argumenten te worden beslist. Zo kan *Wetenschap voor monniken* via de achterkamers van *gelug* kloosters makkelijk verdeeldheid zaaien.

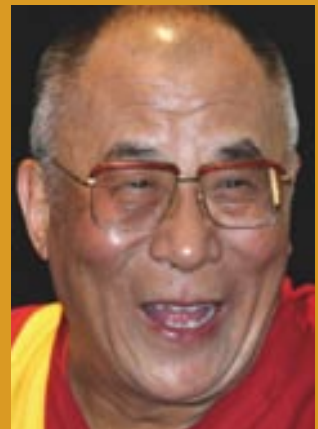
Het programma richt zich uitdrukkelijk op alle Tibetaanse monniken – dus ook die van de *nyingma*, *sakya*, *kagyü* en *bön* ordes. Maar ook hier dreigen loyaliteitsconflicten. De religieuze en politieke verbondenheid van de *gelug*-traditie

De Dalai Lama over wetenschap

Een selectie van de uitspraken van de Dalai Lama over wetenschap, uit zijn toespraak *De noodzaak en het belang van moderne wetenschap*, gehouden in 2000 voor aanvang van de eerste 'Wetenschap voor monniken' bijeenkomst.

Sinds mijn kindertijd verheug ik mij er al in de verschillende wetenschapsgebieden te leren kennen. Later heb ik geprobeerd toenadering te zoeken tot deskundigen op het terrein van wetenschap en techniek. Enkele van mijn westerse vrienden die weet hadden van mijn belangstelling waarschuwden mij dat

wetenschap de vijand van religie is. Men wees mij erop dat de belangstelling voor wetenschap velen in het Westen van hun geloof heeft doen vallen. Deze waarschuwingen brachten me echter niet aan het twijfelen, omdat ik ervan overtuigd ben dat de leer van de Boeddha, in tegenstelling tot sommig ander onderricht, overeenstemt met de waarheid en werkelijkheid.'

'De boeddhistische leer in het algemeen en die van het *mahayana* in het bijzonder zijn vol potentiële betekenis. Maar tot op heden zijn we er niet in geslaagd die unieke eigenschappen en mogelijkheden aan de wereld te tonen. Ik ben ervan overtuigd dat, zodra het potentieel en nut van het boeddhisme eenmaal duidelijk zichtbaar wordt, juist de boeddhistische geleerden die zich de Middenweg filosofie, het onderricht over betrouwbare kennis en overige boeddhistische geschriften eigen hebben gemaakt, nog vele jaren een belangrijke rol te vervullen hebben in het overbrengen van het boeddhistische perspectief, omdat zij degenen zijn die over alle benodigde kennis en overige eigenschappen beschikken.'

met het instituut Dalai Lama, dat sinds de zeventiende eeuw het centrale gezag in de Tibetaanse samenleving uitoefent, heeft de *gelugs* in de loop der eeuwen tot *primus inter pares* verheven. Dit leidde meer dan eens tot achterstelling van andere tradities. De huidige vertegenwoordigers van die andere tradities zullen – ondanks hun grote eerbied voor de persoon van de Dalai Lama – niet graag medeverantwoordelijk zijn voor een initiatief dat in hun ogen de hegemonie van de *gelug* orde alleen maar bevestigt.

Westerse bekeerlingen

Ergens hiertussen bewegen zich nog de Tibetaans-boeddhistische bekeerlingen in het Westen. Sommige van hen dragen zonder het te weten bij tot de instandhouding van een premodern Tibetaans wereldbeeld, door onkritisch reli-

gieuze praktijken over te nemen waarvan vooruitstrevende Tibetanen zich juist beginnen te distantiëren. Anderen vechten tegen het gevoel van vervreemding dat zich van hen meester maakt zodra zij worden geconfronteerd met traditionele Tibetaanse opvattingen. Georges Dreyfus bijvoorbeeld, die als één van weinige westerse *gelugs* de traditionele kloosteropleiding heeft voltooid, beschrijft hoe een hoge Tibetaanse *lama* hem tot zijn ontsteltenis halstarrig probeerde aan te

praten dat de aarde plat is.

De loyaliteit van bekeerde westerlingen ten opzichte van charismatische Tibetaanse leraren is dikwijls onvoorwaardelijk. Zo bekent een deel van hen zich overhaast tot het oude Tibetaanse wereldbeeld, zonder dat ze kritisch doordenken wat dat betekent voor het westerse wereldbeeld waarmee ze zijn opgegroeid. Zolang dergelijk geloof boven twijfel verheven blijft, is het een bron van behoudzucht. Waar de kennismaking met wetenschap Tibetaanse geestelijken dwingt tot de

Verlichting in de Verlichting

Wessel Ganzevoort

Vanuit westers perspectief is het eenvoudig te verklaren waarom er een tegenstelling zou zijn tussen religie en wetenschap. Immers, het tijdperk van de Verlichting heeft de westerse wereld bevrijd van veel valse metafysica, die niet alleen de ontwikkeling van het denken belemmerde, maar ook de verbetering van de fysieke levensomstandigheden. Vooral die laatste verdienste heeft de populariteit van de wetenschap bevorderd en de concurrentiepositie van religie verzwakt. Ik

ben me er goed van bewust dat boeddhisme niet zonder meer onder religie kan worden gerangschikt, maar het doet niets af aan de strekking van dit korte betoog.

De gedachte dat wetenschap en religie niet als tegenstrevers behoeven te worden gezien, wint enig terrein. Het is dan wel zaak wetenschap als meer te zien dan als kennis over de materiële, direct kenbare wereld. Ken Wilber bijvoorbeeld maakt een verhelderend onderscheid tussen monologische, dialogische en translogische wetenschap. Met dat laatste bedoelt hij

“de niet aan vorm gebonden mystiek, kennis geopenbaard via het oog van contemplatie” en hij bepleit erkenning van deze vorm van wetenschap. Eigenlijk zou dat niet nodig moeten zijn, want het is bekend dat zeer veel fundamentele kennisontwikkeling niet langs de weg van de traditionele empirie tot stand is gekomen, maar door ‘inzicht’. Als we religie niet opvatten als een institutioneel stelsel, als geheel van dogma’s, als geloof, maar als een weg van contemplatie, inzicht en waarheidsvinding dan ligt het voor de hand religie te beschouwen als bron, inspiratie en beoordelingsperspectief van wetenschapsbeoefening. Is het mogelijk de westerse Verlichting in een volgende fase te brengen door wetenschappers aan te moedigen hun eigen pad van verlichting te gaan?

■ **Prof.dr. J.W. Ganzevoort** is hoogleraar Organisatiedynamiek en -innovatie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij nam in 1999 deel aan ‘Compassion or Competition’, een forumdiscussie met de Veertiende Dalai Lama.

De Dalai Lama over wetenschap (vervolg)

“onttovering” van hun wereldbeeld, zou de weerstand daartegen ironisch genoeg ook wel eens van “orthodoxe” westerse bekeerlingen kunnen uitgaan.

Met *Wetenschap voor monniken* noopt de Dalai Lama de Tibetaanse geestelijkheid en westerse bekeerlingen onophoudelijk van perspectief te wisselen. Zo toont zich onverwacht de wederkerigheid van hun verhouding: zij hebben van *elkaars* tradities te leren. Niet voor niets spreekt de Dalai Lama tegenwoordig van een “neo-boeddhistisch perspectief”, een nieuw referentiekader dat put uit zowel wetenschappelijk inzicht als boeddhistische wijsheid. Tijdens de laatste *Mind and Life* bijeenkomst merkte de Dalai Lama op dat het boeddhisme wetenschappelijke, filosofische en religieuze elementen omvat. Hij staaft zijn bewering met een beroep op de vier edele waarheden – lijden, het ontstaan en doen verdwijnen van lijden en het pad dat daartoe leidt. De eerste en tweede van de vier edele waarheden, stelde hij, zijn wetenschappelijk; de derde waarheid is filosofisch van aard; en de vierde edele waarheid vormt een techniek.

Zo op het oog lijkt “het boeddhisme” – anders dan theïstische religies – dus niets van “de wetenschap” te duchten te hebben. Maar hoe zit dat met de afzonderlijke tradities binnen het boeddhisme? De *gelug*-traditie, bijvoorbeeld, is in feite een hedendaagse vorm van scholastiek. Dit betekent dat zij haar identiteit ontleent aan een steeds hernieuwd appèl op het gezag van de grondlegger ervan, Je Tsongkhapa. Het is zijn inzicht, neergelegd in canonieke teksten, dat sinds de veertiende eeuw stelselmatig wordt “herontdekt”. De traditie biedt weliswaar enige ruimte tot interpretatie, maar niet zoveel dat de grondslagen ervan, en met name de bronteksten, ooit door “nieuwe” inzichten kunnen worden achterhaald. In deze zin staat de toekomst vast: wie de weg naar verlichting tot het einde volgt komt uit waar de traditie eeuwen geleden begon. Plaatst dit *gelugs* buiten de tijd? Anders gezegd: heeft de traditie voor altijd de wijsheid in pacht, of beroepen *gelugs* zich voortaan, net als wetenschappers, op voortschrijdend inzicht?

■ **Rob Hogendoorn** vertaalt, bewerkt en schrijft hedendaagse boeddhistische teksten. Hij is net begonnen aan een promotieonderzoek dat zich richt op de grondslagen van de *Mind and Life* dialoog.

‘Westerse geleerden houden er op allerlei gebied, waaronder met name geschiedkunde, heel specifieke onderzoeksmethoden op na. Tijdens hun onderzoekswerk bepalen zij heel secuur tijd en plaats, maar ze kunnen niet op tegen de dialectiek en logica van degenen die contempleren en mediteren op het diepzinnige onderricht. Hiermee beoog ik niet het gezag van westerse geleerden te ondermijnen. Ik denk dat boeddhistische meesters in filosofisch opzicht uitzonderlijk bekwaam zijn, en hun inzicht uitzonderlijk diep.’

‘Wanneer men mij vraagt wat de voornaamste reden is voor onze achterstand, antwoord ik dat het ons aan kennis van de moderne wetenschap ontbreekt, en dat het daarom heel belangrijk is dat wij ons daarin verdiepen. We bestuderen de wetenschap niet als een tegenstander, of een tegengestelde zienswijze, maar om de waarheid te vinden. Een tegengestelde wetenschappelijke opvatting kan als hypothese het voorwerp van verdere studie en onderzoek vormen. Het voorbeeld van de grote meester Dharmakirti, bijvoorbeeld, leert hoe hij de volgeling en dienaar van een niet-boeddhistische meester werd, louter om diens zienswijzen en ideologieën te kunnen bestuderen.’

‘Toen wij in het jaar van de Water-Vogel en de Houten-Draak in gevechten met de Chinezen en de Engelsen verwickeld waren, beschouwden we de “geelharige westerlingen” als de vijand van het boeddhisme, en hielden we er een afschuwelijke mening over hen op na. De Chinese keizers daarentegen, werden door ons zo geëerd dat wij hen de naam ‘goddelijke belichaming van Manjushri’ toebedacht hebben. Uiteindelijk bleken wij de verliezers, nadat wij veel te lang aan deze misvatting hadden vastgehouden. Nu is de tijd gekomen om onze hoop te vestigen op diegenen die wij voorheen als de “vijand van het boeddhisme” zagen.’

‘De hedendaagse wetenschap is een universele wetenschap, en is niet langer, zoals ooit het geval was, het alleenrecht van het Westen. Wanneer diegenen die de filosofie van de Middenweg en het onderricht over betrouwbare kennis hebben bestudeerd zich op de moderne wetenschap richten, zullen zij door middel van onophoudelijke vragen en constructieve nieuwsgierigheid snel een diepgaand inzicht in deze stof verwerven. Op zijn of haar beurt zal hun leraar dankzij een klas met leerlingen die de Middenweg filosofie en het onderricht over betrouwbare kennis hebben bestudeerd een dieper inzicht in zijn eigen vakgebied krijgen.’

Vertaling en selectie: Rob Hogendoorn

De grote sprong

gesprek met Achok Rinpoche

Afgelopen jaar bezocht Achok Rinpoche Nederland. Achok Rinpoche is de geleerde Tibetaanse monnik (*geshe*) die door de Dalai Lama is aangewezen als hoofd van het 'Wetenschap voor Monniken' programma. Rob Hogendoorn en Gerolf T'Hooft vragen hem hoe het programma is ontvangen binnen de *gelug*-traditie.

Rob Hogendoorn en Gerolf T'Hooft

Rob Hogendoorn (RH): *Met welke overwegingen droeg Zijne Heiligheid de Dalai Lama u op 'Wetenschap voor Monniken' op te zetten?*

Zijne Heiligheid gaf aan dat al ten tijde van de Nalanda Universiteit in India [2^e tot 12de eeuw n.Chr., RH], boeddhistische meesters als Nagarjuna, Shantideva, Dharmakirti en Chandrakirti veel aandacht besteedden aan de zienswijzen van niet-boeddhistische meesters. Hij sprak zijn bewondering voor hen uit, en zei dat deze geleerden het boeddhisme hebben verrijkt. Als deze meesters niet met hun tijdgenoten in debat waren gegaan, zou de boeddhistische filosofie volgens de Dalai Lama een minder grote ontwikkeling hebben doorgemaakt. Inmiddels toont het Westen zich ontvankelijk voor het boeddhisme. Westerse wetenschappers waarderen het boeddhisme steeds meer, terwijl alle niet-boeddhistische Indiase

meesters en hun scholen zijn verdwenen. Om die reden heeft het weinig zin de overeenkomsten en verschillen tussen het boeddhisme en deze oude hindoeïstische stromingen te blijven bestuderen. Omdat volgens ons westerse wetenschap de meest belangwekkende hedendaagse bron van kennis is, lijkt de tijd rijp om de verschillende wetenschapsgebieden en hun methodologieën te bestuderen in kloosters als Ganden, Sera en Drepung.⁷

Gerolf T'Hoof (GH): *Voorzien de lessen over wetenschap de monniken alleen maar van kennis over bijvoorbeeld natuurkunde, biologie of scheikunde, of wordt ook de achtergrond van het wetenschappelijke denken behandeld? De wetenschap ontwikkelde zich immers terwijl het westerse denken zich losmaakte van christelijke en andere geloofsovertuigingen. Dat maakt van westerse wetenschap een vorm van waarheidsvinding met een geheel eigen betekenis.*

'Zowel westerse als Tibetaanse geleerden hebben mij aangeraaden wetenschap te onderwijzen in samenhang met boeddhistische ideeën, maar dat heb ik geweigerd. Volgens mij moeten we beginnen bij zuivere wetenschap. Dit betekent niet dat wij alles aannemen wat wetenschappers beweren, maar dat we eerst moeten ontdekken wat de wetenschappelijke begrippen precies inhouden. Het zou een vertekend beeld kunnen opleveren wanneer we boeddhistische kennis zouden vermengen met wetenschappelijke kennis. We leren het liever op de oorspronkelijke manier, zonder het risico te lopen dat we onze kostbare tijd verspillen. Hopelijk betrekken de studenten zelf het boeddhisme erbij, want zij bezitten diepgaande kennis van de boeddhistische filosofie en de intellectuele achtergrond ervan. Het is mijn taak deze monniken in de gelegenheid te stellen zuivere wetenschappelijke kennis op te doen, maar de interpretatie moet ik aan hen overlaten.'

>

Peer review

Piet Hut

Natuurwetenschap is waarschijnlijk het meest succesvolle project ooit door mensen ondernomen: al twaalf generaties lang groeit onze kennis van de natuur, zonder stagnatie, en zonder dat onderzoekers in strijdende groeperingen uiteenvallen. Een reden voor dit succes is de bescheidenheid van de doelstelling: in eerste instantie een objectieve beschrijving te vinden van natuurlijke verschijnselen, zonder meteen de complicaties van de menselijke geest te bestuderen. Andere redenen voor het succes zijn de openheid waarmee kennis gedeeld wordt, en de structuur van 'peer review' waarbinnen wetenschappers kritiek uitoefenen op elkaars werk. In de natuurwetenschap stijgt je aanzien zowel wanneer je interessante nieuwe en originele ideeën naar voren brengt, als wanneer je erin slaagt zulke ideeën op een deskundige manier te weerleggen: progressiviteit en conservatisme worden beide beloond.

Contemplatief onderzoek heeft tot nu toe niet het stadium bereikt waarin een groep van toegewijde beoefenaars wereldwijd tot overeenstemming heeft kunnen komen. Een reden is dat het onderzoeksterrein van begin af aan alomvattend was, in tegenstelling tot dat van de natuurwetenschappen. Onderzoekers zoals Galileo en Newton beperkten zich heel bewust tot een handvol verschijnselen die ze eerst zeer grondig wilden beschrijven en begrijpen. Een andere reden is dat contemplatie van oudsher vrijwel steeds is ingebed in religieuze stromingen die vaak fel tegen concurrerende stromingen aageerden. Er

hebben zich interessante periodes in de geschiedenis voorgedaan waarin wel degelijk sprake was van een vorm van 'peer review' onder groepen contemplatieve monniken en leken, en verschillende periodes in de geschiedenis van het Tibetaans boeddhisme leveren daar mooie voorbeelden van. Maar van een gedeeld onderzoek door een wereldwijde gemeenschap van contemplatieven is het tot op heden niet gekomen.

Ik denk niet dat we erg lang meer hoeven wachten. De vraag is niet of zo'n gemeenschap van contemplatieve onderzoekers zich zal vormen, maar hoe, wanneer en waar. Traditionele dogmatiek kan gewoon niet concurreren met de experimentele methode van natuurwetenschap. Wat we nodig hebben is een proefondervindelijke verkenning van de structuur van de werkelijkheid. We kunnen veel leren van de ervaring die contemplatieven in alle religies al hebben opgedaan, maar we hoeven onszelf niet klem te zetten binnen een bepaalde culturele inbedding. Het is hoog tijd om met een schone lei te beginnen en de werkelijkheid samen, zonder vooroordelen, tot in de grootst mogelijke diepte te onderzoeken. Het Tibetaanse initiatief dat hier wordt beschreven kan mogelijk een aanzet geven tot een dergelijke vorm van open onderzoek.

■ **Prof. dr. P. Hut** is hoogleraar Interdisciplinaire studies aan het Institute for Advanced Study in Princeton, VS. Hij nam in 1997 deel aan 'Mind and Life VI', gewijd aan 'The New Physics and Cosmology'.

RH: *Zouden de monniken niet gediend zijn met enige kennis van de westerse filosofie?*

'Onze discussies zijn veelal filosofisch van aard, al worden ze niet zo aangemerkt. Ik denk dat een dialoog tussen westerse wetenschappers en Tibetaanse monniken zonder filosofie niet mogelijk is. Zonder de westerse filosofen bij naam te kennen leren wij veel over westerse filosofie, en leren de wetenschappers veel over het boeddhisme.'

RH: *Zijne Heiligheids toespraak tot de Tibetaanse geestelijkheid wekt de indruk dat hij meent dat het hun religieuze plicht is om zich te verdiepen in de moderne wetenschap. Om deze boodschap over te brengen, moet hij aannemelijk maken dat het bestuderen van wetenschap een boeddhistische beoefening kan zijn. Daarmee maakt Zijne Heiligheid een enorme sprong, waar u zelf misschien de voorkeur had gegeven aan kleinere stappen.*

'Zijne Heiligheid heeft met een grote sprong inderdaad een heel aantal kleinere stappen overgeslagen. Waarom moest hij zo'n grote sprong maken? Dat is onze schuld. Wij Tibetanen hebben ons eeuwenlang voor de rest van de wereld afgesloten. We wisten niet wat elders gaande was. Plotseling viel het Chinese 'bevrijdingsleger' ons land binnen, zette de deuren wagenwijd open en dwong ons naar buiten. Er restte ons niets dan een grote sprong. Ik geloof dat de Dalai Lama dit programma zal doorzetten. Het zal vele wetenschappers voortbrengen, zodat de gedachtewisseling tussen het boeddhisme en de moderne wetenschap geleidelijk aan steeds preciezer en vruchtbaarder zal worden. Ik geloof dat de wetenschap het boeddhisme veel te bieden heeft, en andersom.'

RH: *Heeft uw kennismaking met de moderne wetenschap u aan het twijfelen gebracht over traditionele opvattingen waarmee u bent opgegroeid?*

'De boeddhistische leer stelt duidelijk dat men om de bodhi-sattva-gelofte te beoefenen alle mogelijke onderwerpen moet bestuderen en zoveel mogelijk talen moet leren spreken.

Nieuwe uitdagingen voor een eeuwenoude gemeenschap

Jos de Jongh

De annexatie van Tibet door China heeft een in vele opzichten Middeleeuwse 'kerk-staat' plotseling geconfronteerd met de moderne wereld. Door deze dramatische gebeurtenis heeft het Westen kennis kunnen nemen van een van de meest oorspronkelijke en best bewaarde vormen van boeddhisme. Het proces van verandering dat hiermee werd ingezet, is echter onomkeerbaar en maakt een terugkeer naar het Tibetaanse kloosterleven van voorheen onmogelijk. Het is verstandig en zeer moedig van de Dalai Lama dat hij, in een poging de ontwikkelingen ten goede te keren, de kloostergemeenschap nu oproept tot handelen.

Dat hij hen aanspoort niet alleen kennis te nemen van andere godsdiensten maar zich ook te verdiepen in wetenschappelijke ontwikkelingen kan ik begrijpen. Het boeddhisme doet een sterk beroep op ons besef van eigen verantwoordelijkheid, ons intellect en vermogen tot analytisch denken. Allemaal eigenschappen die ook voor wetenschappelijk onderzoek onmisbaar zijn. Ondanks hun zeer verschillende invalshoek kunnen beide benaderingen elkaar aanvullen; hierbij denk ik vooral aan wetenschapsfilosofische onderwerpen. Wetenschappers

bijvoorbeeld worden nog steeds beperkt door de (zes) zintuigen: hoe geavanceerd hun waarnemingsapparatuur ook is, het blijft niet meer dan een verlengstuk!

Hoe kan nu een dergelijke kennisoverdracht het best tot stand worden gebracht? Ik maak mij zorgen of de huidige aanpak wel voldoende effectief zal blijken. Aan de Tibetaanse kloosteruniversiteiten worden vakken als wiskunde, natuur- en scheikunde of biologie nog steeds niet onderwezen. Bovendien spreken maar weinig monniken (voldoende) Engels. Om je werkelijk op een zinvolle manier in de moderne wetenschap te kunnen verdiepen, is een redelijke beheersing van deze vakken op middelbare school niveau toch wel een minimum eis. Nu loopt men bovendien het risico dat er door een gebrekkige vertaling minder overkomt dan men denkt, of dat informatie verkeerd wordt geïnterpreteerd. Voor een diepgaand begrip is meer nodig, en mede daarom zou men het Engels verplicht moeten stellen. Verder zou men gemotiveerde en getalenteerde monniken (maar ook nonnen!) in staat moeten stellen zich verder in de exacte vakken te verdiepen. Niet alle monniken en nonnen, immers ook bij ons kiest niet iedereen voor bèta!

■ **Prof. dr. L.J. de Jongh** is hoogleraar Experimentele natuurkunde aan de Universiteit Leiden. Hij was betrokken bij een recent bezoek van Achok Rinpoche, projectleider van 'Wetenschap voor Monniken', aan de Universiteit Leiden.

‘Zijne Heiligheid heeft met een grote sprong een heel aantal kleinere stappen overgeslagen’

Boeddha Shakyamuni heeft gezegd dat diegenen die daartoe in staat zijn het onderricht in vele talen tegelijk moeten geven, om tegemoet te komen aan de eigen behoeften van verschillende toehoorders. Vanuit de boeddhistische filosofie mag wetenschappelijke studie dan ook niet als obstakel worden beschouwd.

Maar het kan wel zo worden uitgelegd, omdat men meent dat de studie van het boeddhisme zelf al zo veelomvattend is. Men zou het zijn hele leven kunnen bestuderen. Om er daarnaast nog onderwerpen uit de wetenschap en wiskunde bij te nemen, maakt het hele pakket mogelijk te zwaar, denkt men. Een andere opvatting is dat men met de studie en beoefening van het boeddhisme kan volstaan, en dat er geen goede reden is om nog iets anders te bestuderen. Deze zienswijzen komen nog veel voor.’

RH: *Niet iedereen is dus even enthousiast over de ideeën van Zijne Heiligheid. Welke argumenten brengen de tegenstanders van dit initiatief naar voren?*

‘Ze geven geen tegenargumenten! Men wist dat het idee van de Dalai Lama afkomstig was, en dat er daarom niets mis mee kon zijn. Ze konden niet beweren dat het een vergissing was, bijvoorbeeld, of dat het problemen zou veroorzaken.’

RH: *Misschien niet publiekelijk, maar wel privé?*

‘Meestal zeiden ze zoiets als: “We begrijpen niet wat van ons wordt verwacht. We weten niet hoe we dit moeten aanpakken.” De meeste reacties klonken weinig doordacht, dus het valt moeilijk te beoordelen hoe de argumenten luiden.’

RH: *Heeft u enig idee? Waar is men bang voor?*

‘Ik denk dat verschillende argumenten een rol spelen. Om te beginnen is het iets geheel nieuws. De moderne wetenschap is nog nooit aan de orde gesteld in de kloosters. Het heeft geen betoog dat dit lastig is. Daarbij vreest men dat de beste studenten, die zich nu volledig wijden aan hun studie in het klooster, erdoor zullen worden afgeleid. Ze zouden op andere plaatsen moeten verblijven en iedereen zou van hun tijdelijke

Tibetaanse monniken tijdens de jaarlijkse wetenschappelijke workshops in India.

afwezigheid afweten, ook degenen die vrezen dat zij de traditie niet trouw zullen blijven of beginselen zoals de *mahayana* motivatie - mededogen of *bodhicitta* - zullen opgeven. Ikzelf vind het niet zulke sterke argumenten.

Veel hangt af van ons eigen gedrag tijdens de *workshops*. De monniken nemen hun leefregels nauwlettend in acht, zodat hun boeddhistische levensstijl er niet onder lijdt. We zijn hiermee van meet af aan heel zorgvuldig omgegaan, omdat ik ermee rekening hield dat dit de kans vergroot dat de abten en oudere monniken dit project zullen aanvaarden.

RH: *Heeft Zijne Heiligheid niet ook gezegd dat het volgens hem onvermijdelijk is dat de monniken de moderne wetenschap gaan bestuderen? Dat ze vroeger of later genoodzaakt zullen zijn zich het dominante, wetenschappelijke denken eigen te maken?*

'Ik geloof dat dit een van zijn argumenten is.'

RH: *Maar het wordt door de tegenstanders niet aanvaard.*

'Dat zeggen ze niet. Het gaat erom dat deze discussie wordt gevoerd zolang de grote meesters, waaronder Zijne Heiligheid, nog in leven zijn en zij direct kunnen bijdragen aan onze gedachteswisseling over moderne wetenschappelijke inzichten. Zijne Heiligheid is er volkomen van overtuigd dat dit de boeddhistische traditie alleen maar kan verrijken, omdat monniken zoveel kunnen opsteken van wetenschappelijke kennis. Het bevestigt zelfs inzichten die zij al bezaten. Dit bemoedigt hen, dus ze ondervinden eerder steun dan schade. Dankzij de moderne wetenschap raken zij meer geïnspireerd door hun eigen traditie, zodat zij, waar ze er voorheen vijftien-zeventig procent aandacht aan besteedden, nu tachtig procent wijden aan de studie van het boeddhisme.'

RH: *Het lijkt mij dat een traditionele 'geshe' slecht zal kunnen beoordelen in welke zin de bestudering van de moderne wetenschappen het inzicht van zijn studenten vergroot. U zei al dat de abten en oudere monniken vooral op het gedrag van de monniken letten. Als ze daarin verbetering zien, dan zullen ze hen toestaan de wetenschappelijke opleiding voort te zetten. Een andere maatstaf hebben ze eigenlijk niet.*

'Ik denk dat de wetenschappelijke opleiding die de Tibetaanse monniken hebben ontvangen door hun Tibetaanse abten niet

Tussen de regels

Henk Blezer

Bij lezing van de aanbeveling van het 'Wetenschap voor Monniken' programma door Z.H. de Dalai Lama en Eerwaarde Achok Rinpoche valt de grote onderlinge consistentie van de vertogen direct op. Achok Rinpoche volgt de door zijn geestelijke en wereldlijke leider uitgestippelde beleidlijnen uiterst nauwgezet. Beiden spreken naar hun eigen inschatting op zorgvuldig uitgebalanceerde en gepaste wijze vanuit dezelfde agenda. Deze herkenbare Tibetaanse stijl van officiële communicatie maakt op ons al snel een formalistische en enigszins sjabloonmatige indruk.

Ook springt meteen in het oog dat beide hoogwaardigheidsbekleders vanuit een diametraal tegengesteld perspectief spreken. De Dalai Lama richt zich hier voornamelijk tot het thuisfront. Hij spreekt voor een selectief gehoor dat vooral bestaat uit Tibetaanse geestelijken en geleerden uit zijn eigen *gelug* traditie; een publiek dat in aanzienlijke mate ook kritisch en sceptisch tegenover zijn initiatieven zal staan. Hij legt aldus, tussen de regels door, verantwoording af aan de meer conservatieve en orthodoxe gelederen binnen zijn eigen groep, teneinde zijn achterban niet van zich te vervreemden. Zonder de moge-

lijkheid tot een dialoog bewust te willen saboteren, komt hij daarbij niet altijd even complimenteus en vaardig over op een 'westers' publiek; maar daar was zijn verhaal dan ook niet in eerste instantie voor bedoeld. Achok Rinpoche, daarentegen, spreekt op typisch Tibetaanse elegante wijze tot een overwegend 'westers' publiek en legt met ontwapenende zelfspot meer de nadruk op de tekortkomingen van zijn eigen traditie en de verworvenheden van 'de westerse academie'.

Als culturele kaders voor het plaatsnemen van de dialoog en ter legitimering van deze ouverture naar 'de westerse academie' hanteren beide hoge lama's herkenbare Tibetaanse denkpatronen die op traceerbare historische ervaringen gebaseerd zijn. Naast de succesvolle discussie van 'het Indiase boeddhisme' met niet-boeddhistische Indiase stromingen en de daarop volgende assimilatie hiervan in Tibet, tonen zich de nadrukkelijk als 'nogal gemengd' aan te merken ervaringen met Mongoolse en Chinese overheersers. Dit waren niet altijd scherp omlinjende verhoudingen van macht en spiritueel gezag die meestal vormgegeven werden volgens een oud rolmodel, dat teruggaat tot de verhouding tussen een heerser en zijn geestelijk raadsman. Deze rolverdeling toont zich thans in de wijze waarop de Tibetanen zich tot de als dominant ervaren 'Westerse mogendheden' verhouden, casu quo tot de door hen veronderstelde 'Westerse' wetenschappelijke en technologische 'superioriteit'.

■ Dr. H.W.A. Blezer is als wetenschappelijk onderzoeker verbonden aan de Universiteit Leiden; hij is als projectleider en onderzoeker betrokken bij het NWO onderzoeksproject 'The Three Pillars of Bön'.

Vergaring van de reacties van wetenschappers: Rob Hogendoorn.

‘Men wist dat het idee van de Dalai Lama afkomstig was, en dat er daarom niets mis mee kon zijn’

op waarde geschat kan worden. Maar de geschreven examens aan het eind van iedere workshop en de discussies die gehouden worden, geven westerse leraren wel een zekere indruk van het wetenschappelijke niveau dat hun studenten hebben bereikt. De kloosteropleiding en hun gedrag als monniken worden natuurlijk gevolgd door de oudere monniken en abten.’

RH: *Het lijkt er op dat westerse leken die het Tibetaans boeddhisme bestuderen en beoefenen in hetzelfde schuitje zitten als de Tibetaanse monniken die zich in de moderne wetenschap verdiepen. Ook zij worden geconfronteerd met zienswijzen die zij niet volledig delen, en het staat niet vooraf vast wat zij wel of niet moeten overnemen. Er lijkt nog iets anders aan de hand: Waar de Tibetaanse monniken hun perspectief en wereldbeeld ‘moderniseren’ door de wetenschap te bestuderen, zijn veel westerse bekeerlingen druk doende dat van hen te ‘traditionaliseren’.*

‘Zij keren om!’

RH: *Het lijkt erop dat een aantal westerlingen probeert zienswijzen en beoefeningen over te nemen die Tibetanen beginnen op te geven. Is dit een probleem, en wat zouden we eraan kunnen doen?*

‘Dit kan problemen opleveren, maar ik denk dat het wel meevalt. U zegt dat we in hetzelfde schuitje zitten, maar ik denk toch dat uw schuitje wat voor ligt. De afgelopen veertig jaar hebben westerse boeddhisten enorm veel werk verricht. Sommigen hebben daar veel tijd en geld aan besteed, en het heeft veel authentieke Tibetaans boeddhistische leraren voortgebracht. Ze hebben veel bereikt. Tibetanen zoals ik en onze studenten liggen achter.’

■ **Gerolf T’Hooft** is oprichter en directeur van de boeddhistische uitgeverij Asoka te Rotterdam.

Verder lezen

Emotionele genezing: Gesprekken met de Dalai Lama over aandacht, emoties en gezondheid
Daniel Goleman; et al.
Schoten: Kunchab (1998).

Slapen, dromen en sterven: Een onderzoek naar het bewustzijn met de Dalai Lama
Dalai Lama; et al.
Emst: Maitreya (1999).

Bewustzijn: Op het kruispunt van westerse wetenschap en boeddhistische filosofie
Zara Houshmand; et al.
Schoten: Kunchab (2000), zojuist herdrukt.

The New Physics and Cosmology: Dialogues with the Dalai Lama
Arthur Zajonc; et al.
New York: Oxford University Press (2004).

Boeddhisme en wetenschap

De monnik en de filosoof: Gesprekken over boeddhisme en het Westerse denken
Matthieu Ricard; Jean Francois Revel.
Nieuwerkerk aan den IJssel: Asoka (1998).

De geest: Twee visies
Christopher deCharms.
Schoten: Kunchab (1999).

Oneindig dichtbij: De monnik en de wetenschapper in gesprek over boeddhisme en de aard van het heelal
Matthieu Ricard; Trinh Xuan Thuan.
Rotterdam: Asoka (2001).

De psychologie van het ontwaken: Boeddhisme en wetenschap in het dagelijks leven
Stephen Batchelor; et al.
Rotterdam: Asoka (2001).

Wetenschap voor monniken op het internet:
www.scienceformonks.org

Mind and Life op het internet:
www.mindandlife.org